

УДК 81'27:81.16'2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2018.25.141330>

Г. Г. Стойкова,

канд. філол. наук, доц.,

Одеський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України,

доцент кафедри української та іноземних мов

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Метою статті є огляд загальної законодавчої бази України щодо реалізації державної мовної політики в Україні на сучасному етапі з питання користування українською мовою як державною.

Предметом розгляду є українська мова як державна мова в Україні. Результатом вивчення проблеми є доведення, що з дослідження законодавчої бази ХХІ століття, яка стосується державної мовної політики України, щодо розширення сфери застосування української мови як державної, нинішня влада забезпечує повну підтримку української мови як державної, українська мова стає більш захищеною на законодавчому рівні.

Ключові слова: українська мова, державна мова, мова національних меншин, народ, державна мовна політика.

Статтю присвячено дослідженню законодавчої бази ХХІ століття, що стосується державної мовної політики України щодо розширення сфери застосування української мови як державної. Ця проблема була актуальною у кінці ХХ століття і залишається не менш актуальною і на початку ХХІ століття, про що свідчить досліджувана законодавча база України.

Серед українських дослідників особливу увагу у вивченні даної проблеми приділяли у своїх працях науковці: О. Бондар, В. Гошовська, В. Колісник, І. Лопушинський, Л. Масенко, Л. Мацько, Р. Кісь, І. Кресіна, О. Селіванова, О. Тараненко, О. Ткаченко, Ю. Ющук та ін.

Метою даної статті є огляд загальної законодавчої бази України щодо реалізації державної мовної політики в Україні на сучасному етапі з питання користування українською мовою як державною.

Мова – один із головних компонентів індивідуальної та колективної ідентичності. Мова – це скарбниця, сила, якою народ володіє. Мова – це сила, яка дозволяє народу бути єдиним із собою та зі світом. Мова створює оточення, в якому живе окремий народ. Мова несе в собі мудрість народу, вона зберігає закони, за якими кожний народ існує у світі. Мова визначає внутрішнє духовне життя народу, вона

з'ясовує відношення між людьми. Через мову проявляється менталітет народу, а саме: бачення світу, бачення його будови та зв'язків, які в ньому діють, способи взаємодії. Менталітет створює мова, вона підтримує його. Яку мову створив розум людини, у такому світі й живе людина. Багатомовність, особливо мови, з якими індивід регулярно взаємодіє, сприяє збагаченню всіх мов та є засобом скріплення взаєморозуміння та толерантності. Багатомовність як засіб інтеграції повинні поважати всі, особливо в лінгвістично різномовних суспільствах.

Мовна політика – найвагоміша частка державних реформ в Україні початку ХХІ століття, сутність яких – сукупність ідеологічних постулатів та практичних дій, спрямованих на врегулювання мовних відносин у країні або на розвиток мови в певному напрямі. Державна мовна політика, як і інші соціокультурні явища, має парадоксальний вимір через своє прагнення утвердити українську мову як державну. Вибір державної мови залежить від демографічних, географічних, психологічних, політичних і релігійних чинників [5]. Р. Кісь зазначив, що проблема мовного будівництва в Україні є проблемою кардинальної зміни самої етнолінгвальної ситуації в українських містах. А це означає закорінювання тут української культури через розвиток якісної інфраструктури українських мас-медіа, українських молодіжних клубів, клубів для бізнесменів, елітарних клубів, української шоу-індустрії. Усілякого стимулювання потребує зростання престижного статусу українського слова через законодавчу кодифікацію [2]. Для утвердження української мови як державної та розширення сфери її функціонування у суспільстві має бути задіяний комплекс чинників, серед яких основними є формування і становлення українського державного апарату, всіх його гілок, а також реальне перетворення освітньо-наукової системи в національно-орієнтовану, в українську за ідеєю, духом, змістом і формою.

У Латвії та Естонії з 1992 року запроваджено іспити на знання державної мови для посад і професій, на отримання постійного виду на проживання, статусу постійного жителя Європейського Союзу. У Латвії існує Державне агентство з мовних питань. Основний нормативний документ – Правила про обсяг знань державної мови і Порядок перевірки знання мови, затверджений Кабінетом Міністрів Латвії 07 липня 2009 року, визначають конкретні вимоги щодо володіння державною мовою відповідно до посад і професій в державних і приватних структурах (список професій і шість відповідних мовних рівнів).

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 року № 301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою» затверджений не тільки Порядок атестації майбутніх державних службовців, а й вимоги до рівня мовної компетентності, осіб, які претендують на зайняття посади державної служби (мовна компетентність державного службовця включає знання про функціонування і системну організацію української мови на рівнях лексики, граматики, фонетики і фонології, орфографії, орфоєпії, пунктуації, а саме: володіння, вміння, застосування) та вимоги до рівня комунікативної компетентності, осіб, які претендують на зайняття посади державної служби (комунікативна компетентність державного службовця передбачає створення текстів

різних жанрів усного й писемного мовлення, у тому числі офіційно-ділового стилю, монологічне та діалогічне (полілогічне) мовлення фахового спрямування (доповідь, звіт, промова, дискусія, організація офіційних заходів, адміністративне та корпоративне спілкування), спілкування українською мовою на засадах соціальної та міжособистісної лексики етики, моделювання комунікативної поведінки відповідно до ситуації в роботі з конфліктними групами (правопорушниками, особами з особливими потребами тощо) обрання та застосування різних комунікативних стратегій для досягнення позитивного результату). Атестацію майбутніх державних службовців з вільного володіння державною мовою здійснюють уповноважені заклади вищої освіти – заклади, які відповідно до ліцензії Міністерства освіти і науки здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти в галузі знань «Публічне управління та адміністрування». Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 818 «Деякі питання проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою» встановлено здійснення моніторингу щодо виконання вимог Порядку атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 року № 301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою» стосовно засідань атестаційних комісій уповноважених закладів вищої освіти покладається на Національне агентство України з питань державної служби, державний нагляд (контроль) за організацією та забезпечення якості атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою покладено на Державну службу якості освіти. Робота даного проекту розпочата і триває. Працівники органів публічної влади, готуючись до атестації зі знання української мови як державної, відчують відповідальність як представники держави за користування державною мовою. Голова Національного агентства України з питань державної служби К. Ващенко під час брифінгу в Українському кризовому медіа-центрі розповів, що кандидати на атестацію можуть пройти в одному із 74 закладів вищої освіти, які долучилися до проекту. Ці заклади вищої освіти розташовані по всій території України. За 100 днів від старту атестації на знання державної мови для кандидатів на посади державної служби до атестаційних комісій звернулося близько 10 тисяч кандидатів. Вільне володіння державною мовою підтвердили 6 тисяч кандидатів, надавши бал з атестату про середню освіту. Із 4 тисяч, яким довелося проходити атестацію, 200 кандидатів не набрали достатнього балу [11].

Президент України П. Порошенко своїм Указом від 31 травня 2018 року № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» з метою забезпечення додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя та на всій території України, посилення її консолідуючої ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності, урахувавши необхідність захисту національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору, заохочення процесів її

інтеграції в європейський та світовий культурний простір постановив визнати за необхідне вжиття невідкладних заходів щодо зміцнення державного статусу української мови та створення єдиного культурного простору України. Цим Указом Президент України дав конкретні доручення щодо зміцнення державного статусу української мови органам публічної влади та конкретні терміни їх виконання. Кабінету Міністрів України доручив: утворити експертну групу із залученням представників державних органів та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, провідних вітчизняних вчених і міжнародних фахівців для здійснення комплексного аналізу сучасної мовно-культурної ситуації в Україні; затвердити державну цільову програму на 2018 – 2028 роки з урахуванням пропозицій експертної групи, спрямовану на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, створення єдиного культурного простору України та збереження цілісності держави, передбачивши заходи щодо зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвих механізмів її захисту та розвитку; забезпечення додержання посадовими і службовими особами органів публічної влади та органів місцевого самоврядування вимог закону щодо обов'язковості використання державної мови під час виконання своїх посадових обов'язків, розвитку національної словникової бази, покращення якості викладання державної мови в закладах освіти; запровадження в установленому порядку сертифікаційного іспиту з української мови для осіб, які подають клопотання про прийняття до громадянства України; покращення якості україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо, у кіно- та відео-мережі; подальшої підтримки книговидавничої справи в Україні українською мовою; заохочення молоді до вивчення, навчання та спілкування українською мовою, запровадження та реалізації відповідних проєктів; створення умов для забезпечення реалізації громадянами права на одержання інформації українською мовою, у тому числі через друковані засоби масової інформації (пресу), рекламу, розширення україномовного інформаційного простору; розвитку комп'ютерного забезпечення українською мовою. Щороку до Дня української писемності та мови інформувати Президента України про мовно-культурну ситуацію в Україні та заходи, вжиті для захисту та забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної.

Одним із визначних чинників мовної політики є освіта, що здійснюється офіційною мовою. У правовому аспекті державна мовна політика в галузі освіти визначена Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», актами Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також відповідними нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України. Стаття 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» № 2145-VIII, що був прийнятий Верховною Радою України 05 вересня 2017 року, в якій наголошено, що мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова, була широко обговорена не тільки в Україні, а й за кордоном. Представників національних меншин України та держав, з якими вони підтримують

національні зв'язки, обурила ця стаття тим, що особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання державною мовою поряд із мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою. Міжнародні стандарти уточнюють зміст права осіб, які належать до національних меншин, у них є право користуватися рідною мовою вільно, без перешкод, у приватному житті та в публічній сфері, в усній та писемній формах. Це право користуватися, зберігати мови національних меншин повинно гармонувати з іншими правами, у тому числі з визначенням однієї мови як загальної основи для функціонування, інтеграції суспільства та участі представників національних меншин у культурному, соціальному, економічному та громадсько-політичному житті держави. Така участь має на меті, що представники національних меншин повинні вільно володіти державною мовою. Багатонаціональна держава повинна визначити державну мову, тобто мову офіційного використання в державних органах, закладах, що надають публічні послуги, а також в інших структурах. Така держава повинна забезпечити кожному, у тому числі осіб національних меншин, однакові можливості вивчення державної мови з метою забезпечення рівних прав та ефективної участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті. Рівність полягає в тому, що кожен знає та згоден займати своє місце у світі й не претендує на чуже. Таким чином, популяризація державної мови за допомоги позитивних стимулів, у тому числі за допомоги доступних державних програм з вивчення державної мови є легітимним у світі. А. Турчинов писав, що немає у світі такого народу, який хотів би, щоб його країна була слабкою й відсталою. Але чомусь не всі країни та народи процвітають. Ніхто не мріє про громадянські війни, екологічні катастрофи, голод і бідність. Тільки, чомусь, люди мають якийсь дивний хист наносити самим собі біль та страждання, не бажаючи цього [6, с. 67]. За останні десять років у регіоні Організації Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ) скоротилася кількість міждержавних збройних конфліктів за територію або економічні ресурси, але збільшилася напруга між різними групами населення в середині самих держав. Дуже часто міжетнічні конфлікти в середині однієї держави розповсюджувалися на сусідні держави і вели до погіршення відносин між державами-учасниками. Для зняття міжетнічної напруги та попередження міждержавних конфліктів із питань національних меншин на Гельсинському саміті ОБСЄ в 1992 році була започаткована посада Верховного комісара зі справ національних меншин, який приділяє особливу увагу питанням, що впливають на безпеку. Права представників національних меншин користуватися своєю мовою в суспільному та приватному житті, як вони розроблені та зазначені в Ословських рекомендаціях про права національних меншин щодо користування мовою національних меншин, треба розглядати в збалансованому контексті повної участі в більш ширшому суспільстві. Рекомендації пропонують не ізоляціоністський підхід, а такий, який сприятиме рівновазі між правом представників національних меншин підтримувати, розвивати власну мову та необхідністю держави гарантувати їм

можливість інтегруватися в більш ширше суспільство рівноправними членами. З огляду на це, така інтеграція не відбудеться без знання офіційних(ої) мов(и) держави, в якій проживають представники національних меншин. Цю думку підтверджують статті 13 і 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статті 28 і 29 Конвенції про права дитини, що підтримують право на освіту, держава повинна забезпечити обов'язковість освіти. Стаття 14(3) Рамкової конвенції про захист прав національних меншин наголошує, що навчання мови національних меншин повинно здійснюватися без обмеження навчання офіційної (державної) мови або навчання офіційною (державною) мовою. У зв'язку з цим, Міністерство освіти і науки України 01 лютого 2018 року направило лист до закладів освіти всіх рівнів щодо застосування державної мови в освітній галузі. Міністерство звертає увагу на те, що відповідно до Конституції України, Закону України «Про освіту» мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна – українська мова. Таким чином, у закладах освіти уроки, лекції, практичні й семінарські заняття та виховні заходи в рамках освітнього процесу повинні відбуватися українською мовою. Також звертає увагу на те, що педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники згідно зі статтею 54 Закону зобов'язані виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України. Для розширення сфери застосування державної мови Міністерство рекомендує закладам вищої освіти продовжити роботу з популяризації української мови в учнівському, студентському та педагогічному середовищах, а також забезпечити підвищення рівня володіння державною мовою педагогічними та науково-педагогічними працівниками.

Отже, з вищеподаного стислого огляду законодавчої бази України ХХІ століття, що стосується державної мовної політики України щодо розширення сфери застосування української мови як державної, можна зробити висновок, що нинішня влада забезпечує повну підтримку української мови як державної, українська мова стає більш захищеною на законодавчому рівні. Працівники публічної влади є обличчям державної влади, вони представляють не себе, а державний орган, в якому працюють: державну адміністрацію, міністерство, з рештою – країну. Не тільки від їхньої професійності, а й від мовних компетенцій – вільне володіння державною мовою, залежить ставлення людей до влади [11]. Збереження й розвиток української мови є запорукою збереження української держави і на її захист спрямовані охоронні дії держави, оскільки людина виступає конкретно-історичною і національно-культурною індивідуальністю, є носієм мови, а отже, і носієм духовної культури нації. Лише в руках сильної влади мова буде здатна поєднати роз'єднані групи в сильну духовну націю. Таким чином, спрямованість державної політики на зміцнення позицій української мови не лише в повсякденному житті, а й у сфері публічного управління, сприятиме розкриттю нових горизонтів для розвитку держави взагалі і суспільства зокрема, виведенню України на рівень світових зразків, долучення її до кращих моделей ефективного державотворення шляхом впровадження консолідуючої мовної політики [1, с. 19].

Література

1. Гошовська В. Мовна політика в Україні: навч.-метод. матеріали / В. Гошовська / уклад. : А. В. Фоменко, Ю. В. Стрілецька. – К. : НАДУ, 2013. – 36 с.
2. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
3. Корж А. Українська мова професійного спрямування: навчальний посібник / А. Корж. – К. : Правова єдність, 2009. – 296 с.
4. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики / Л. Масенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 243 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Турчинов А. Свидетельство. Художественно-документальная повесть / А. Турчинов. – К. : Криниця, 2006. – 288 с.
7. Указ Президента України від 31 травня 2018 року № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.president.gov.ua/>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 року № 301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/ua
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 818 «Деякі питання проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо вільного володіння державною мовою». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/ua
1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua/ua
2. Національне агентство України з питань державної служби. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nads.gov.ua/>

References

1. Goshovs`ka, V. (2013), *Language Policy in Ukraine [Movna polity`ka v Ukrayini: navch.-metod. materialy`]*, NADU, Kyiv, 36 p.
2. Kis`, R. (2002), *Language, Thought and Cultural Reality (from Olexandr Potebnya to the Hypothesis of Language Relativism) [Mova, dumka i kul`turna real`nist` (vid Oleksandra Potebni do gipotezy` movnogo relyaty`vizmu)]*, Litopys, Lviv, 304 p.
3. Korzh, A. (2009), *Ukrainian Language of Professional Orientation: Textbook [Ukrayins`ka mova profesijnogo spryamuvannya: navchal`ny`j posibny`k]*, Pravova Yednist`, Kyiv, 296 p.
4. Masenko, L. (2010), *Essays on sociolinguistics [Nary`sy` z sociolingvisty`ky`]*, Ky`yevno-Mogy`lyans`ka akademiya, Kyiv, 243 p.
5. Selivanova, O. (2008), *Modern Linguistics: Directions and Problems: Textbook [Suchasna lingvisty`ka: napryamy` ta problemy`: Pidruchny`k]*, Dovkilliya-K, Poltava, 712 p.

6. Turchynov, A. (2006), *Certificate Artistic documentary story* [Svy`detel`stvo. *Xudozhestvenno-dokumental`naya povest`*], Kry`ny`cya, Kyiv, 288 p.
7. *Decree of the President of Ukraine dated May 31, 2018 № 156/2018 "On urgent measures to strengthen the state status of the Ukrainian language and promote the creation of a united cultural space of Ukraine"* [Ukaz Prezy`denta Ukrayiny` vid 31 travnya 2018 roku # 156/2018 «Pro nevidkladni zaxody` shhodo zmicznennya derzhavnogo statusu ukrayins`koyi movy` ta spry`yannya stvorennnyu yedy`nogo kul`turnogo prostoru Ukrayiny`»], available at: <http://www.president.gov.ua/>
8. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 26, 2017 No. 301 "On the organization of certification of persons applying for admission to the civil service regarding the fluency in the state language"* [Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 26 kvitnya 2017 roku # 301 «Pro organizaciyu provedennya atestaciyi osib, yaki pretenduyut` na vstup na derzhavnu sluzhbu, shhodo vil`nogo volodinnya derzhavnoyu movoyu»], available at: www.kmu.gov.ua/ua
9. *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 25, 2017 No. 818 "Certain issues of attestation of persons applying for admission to the civil service regarding the fluency in the state language"* [Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 25 zhovtnya 2017 roku # 818 «Deyaki py`tannya provedennya atestaciyi osib, yaki pretenduyut` na vstup na derzhavnu sluzhbu, shhodo vil`nogo volodinnya derzhavnoyu movoyu»], available at: www.kmu.gov.ua/ua
10. *Law of Ukraine "On Education" No. 2145-VIII* [Zakon Ukrayiny` «Pro osvitu» # 2145-VIII], available at: mon.gov.ua/ua National Agency of Ukraine for Civil Service [Nacional`ne agentstvo Ukrayiny` z py`tan` derzhavnoyi sluzhby`], available at: <https://nads.gov.ua/>

Г. Г. Стойкова,

*Одесский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины,
кафедра украинского и иностранных языков*

ПОЛЬЗОВАНИЕ УКРАИНСКИМ ЯЗЫКОМ КАК ГОСУДАРСТВЕННЫМ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Цель статьи – изучение общей законодательной базы Украины, касающейся реализации государственной языковой политики в Украине на современном этапе по вопросу пользования украинским языком как государственным. Предметом рассмотрения является украинский язык как государственный язык в Украине. Результатом изучения проблемы является доказательство того, что законодательная база XXI века касательно государственной языковой политики Украины о расширении сферы пользования украинского языка как государственного, нынешняя власть обеспечивает полную поддержку украинского языка как государственного, украинский язык становится более защищённым на законодательном уровне.

Ключевые слова: украинский язык, государственный язык, язык национальных меньшинств, народ, государственная языковая политика.

G. G. Stoikova,
*Ukrainian and Foreign Languages Chair
of Odessa Regional Institute of Public Administration
of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine
(ORIPA),
Ukraine and Foreign languages Department*

UTILIZING UKRAINIAN LANGUAGE AS STATE ONE NOWADAYS

The article is aimed at reviewing the common Ukrainian legislative framework on the realization of the Ukrainian state language policy concerning the issues of utilizing the Ukrainian language as the state one at the present stage. The Ukrainian language as the state language in Ukraine is the subject of the research. A thorough consideration of the problem results in substantiation of the fact that, according to the research of the XXI century's legislative framework concerning Ukraine's state language policy on widening the Ukrainian language usage sphere as the state one, the current government provides full support of the Ukrainian language as the state one, thus, the Ukrainian language becomes more protected on the legislative level.

Key words: Ukrainian language, state language, national minorities' language, people, state language policy.